

nyelvű forrásgyűjteményeket és ezeken túl számos levéltár állagait tanulmányozva jutott el eddigi felületes állítások pontosításához, kiegészítéséhez, megcáfolásához, de főleg számos új felismerés megfogalmazásához. Gebei Sándor tudományos gondosságát jelzi még az is, hogy megadja egyes, itt közölt ta-

nulmányai pontos első megjelenési helyét, továbbá a szereplő földrajzi nevek idegen nyelvű változatait is tartalmazó magyarázó jegyzéket, annotált személynév-mutatót csatol a kötetben szereplő tanulmányokhoz.

Zachar József

EÖRSI LÁSZLÓ

CORVINISTÁK, 1956

A VIII. kerület fegyveres csoportjai

(1956-os Intézet, Budapest, 2001. 648 o.)

Eörsi László a hozzá legközelebb álló műfajban, a mikrotörténetírásban a csúcspok közelébe érkezett. Jogi metaforával élve és Déry Tibor emlékiratának előjelét módosítva ítélet született, amely perújítással aligha lesz támadható. A szerző – olykor filológiai eszközökkel – egyéni sorsok ezreit bontja ki. Kutatásainak mindvégig ura marad, információit akár a churchilli frázis marasztalhatta gátak közé az árterületekre: legfőbb bíránk az értelmünk legyen.

Szóljon a szerző: „[...] a fegyveres felkelés a fegyveres csoportok, ezek között is a VIII. kerületi csoportok aspektusából vizsgáljuk. E közösségeknek [...] amellet, hogy a forradalmat szolgálták, önálló céljuk is volt, vezetőiket különféle ambíciók vezérelték, a »srácok« is különböző indítékokból vállalták a kockázatot [...] a felkelő csoportok nem közszereplőkből álltak, történetüknek van egy sajátos, a résztvevők szemszögéből felfogható aspektusa, amely csak részben értelmezhető a nagypolitikai dimenziókban felfogott nagybűtűs Történelem összefüggésében.”

Eörsi László forráshierarchiája több mint ars historica, akár credóként is értelmezhető: „...nagy részben a kádárista büntetőeljárások során keletkezett periratokra, ezek közül is főleg a kihallgatási jegyzőkönyvekre, önvallomásokra támaszkodtam. Sajnálatos módon a szóbeli közlések, memoárok állításainak nagy része valótlannak bizonyult.”

A kérdést azonban a recenzens kissé összetettebbként látja, mert a szerző által használt források többségének is van oral history-s jellege, amely azonban már a nyomozati, ügyészi, vagy akár bírósági szakaszban – politikai tartalommal is – a jogalkalmazás eszközeivel kapott összevetést. Természetesen nem hagyható el a vallomástevők pozíciója: döntő hányaduk tisztában volt azzal, mit mondanak és kiknek.

A szerző egy könyvben kettőt írt: szöveget és lábjegyzetet. Ám nem diszharmonia, inkább rendező elv keletkezett. A recenzens némi nosztalgiával emlékezik fiatal adjunktusi éveire, amikor egy Brunner nevű német jogtörténész művét olvasva szinte három-négy könyvet kellett figyelemmel kísérnie, mert a szerző a lábjegyzeteit is lábjegyzetelte. Elrémisztő példánkra – utaltunk már erre – nem Eörsi László könyve figyelmeztetett.

Amikor a recenzens a szerző fontosabb kutatási eredményeit válogatja, feltétlenül utalnia kell arra, hogy „...a felkelők az alsó társadalmi rétegekből jöttek [...] túlnyomó többségében nem azért, mert osztályidegennek találtattak a Rákosi-érában, hanem mert apjuk is kétkezi munkás, vagy paraszt volt [...] tíz fegyveres közül kilenc fizikai munkából élt. E sor folytatható azzal, hogy a szerző igen jól látja a politikai nézetekből és a mentalitásból fakadó ellentétek során keletkező események összefüggéshalmazát.

Az is említendőnek tűnik, hogy „[...] a harcok befejeztével tömegesen jelentkeztek az emberek, hogy részt vegyenek a rend fenntartásában. A fegyveres csoportokhoz való csatlakozás immár lényegesen csekélyebb vesztéllyel járt, amellett, a szovjet haderő ekkor már nem fenyegetett (legalábbis átmenetileg), a kormányzat is elősegítette a jelentkezést. Mindez általában kedvezőtlen változásokat idézet elő a csoportok összetételében. Természetesen az újonnan csatlakozók között is nagyszámban akadtak jóakarátú, tisztességes emberek, ám kétségtelenül megsaporodott azoknak a száma, akik valamiféle karriervágyból, egyéni érdekek érvényesítéséért csatlakoztak a felkelőkhöz.”

Végül még egy kiemelés november 4-éről: „[...] a Corvin vezetése elutasította a harc nélküli fegyverletételt, de határozatlannak, tanácsatlannak mutatkozott. Ez átragadt a nemzetőrök többségére is. Az októberi intervenció idején, amikor a felkelő szervezetség dolgában még a legminimálisabb szinten sem álltak, lényegesen határozatabbaknak, elszántabbaknak mutatkoztak.” Bár ennek teljes motívumrendszerét nem fejthette ki, amire utal – „[...] nem láthatták, hogy a szovjet vezetés a korábbiánál is számottevően ütőképesebb haderőt vezényelt a fővárosba” – nem csupán felderítéstörténet.

Az viszont már staccatóként hat, amikor a szerző a Maléter-Pongráz ellenét megnyilvánulásait, és annak okait vizsgálja. Akkor is, ha inkább elképzelésekkel, mint tervekkel számol, amelyeket kronológiailag is ellenpontoz.

E sorok írója privát szemtelenségnek tartja saját megjegyzését, amikor Cowley ezredes, a budapesti brit katonai attasé nevének említésénél – Maléterrel kapcsolatban – kérdést tesz fel a szerzőnek: nem lehetett volna-e utána járni Londonban annak, mit jelentett és mikor főnökeinek az ezredes.

Nem csak elfogadható, de új kutatási eredményként is értelmezhető Eörsi Lászlónak az a megállapítása, hogy „[...] Budapesten – és különösen a VIII. kerületben – létrejöttek olyan nemzetőrcsoportok is, amelyek létrehozásában, tevékenységében fontos szerep jutott a katonáknak, rendőröknek, pártfunkcionáriusoknak, akik az októberi harcok idején még gyakorlatilag a szovjet csapatok oldalán álltak [...] többsége igyekezett fékezni a civil nemzetőrök radikalizmusát. A politikai változást kockázatosabbnak tartották, törekvésük arra

irányult, hogy a lehető legcsekélyebb felfordulás árán menjen végbe a konszolidáció. Tülnyomó részük november 4-e után nem próbálkozott az ellenállásnak egyetlen formájával sem, sőt inkább a régi-új hatalom mellé állt”. A kérdőjel pedig: mennyire egységes, homogén volt-e ez a csoportkavalkád, vagy tovább osztható? Ez utóbbira a szerző választ is, kérdőjelünket némileg megkérdőjelezve.

A recenzens – inkább liturgiailag, mint kánonjogilag – az ördög ügyvédjének szerepére is kötelezett. Ezt főként a szerző néhány hadtörténeti bizonytalansága teszi lehetővé.

Azt viszont már egy korábbi művéről, a *Ferencváros 1956*-ról leírta a bíráló, hogy a szerző történészként inkább alkalmas jogász-kodásra, mintha jogász lenne.

Ám nézzünk inkább egy kis hadtörténetet. Amikor Eörsi László úgy véli, hogy – október 23-24-éről van szó – „[...] a fegyvereseknek sikerült megállítaniuk a bevonuló szovjet csapatokat,” a ma már könnyen kinyomozható adatok alapján megállapíthatjuk: a szerző kisé naív. Itt a mérhetőeket a kevésbé mérhetőekkel vetette össze. Az érkezők alig követhető parancsokkal jöttek, a feladatára nem voltak felkészítve.

Nem jelentős, hogy „[...] az életrajzok szerint két résztvevő múltját SS tagság terhelte, mások magyar elitalakulatban harcoltak a második világháború végőráiban is” – nyilván e könyv olvasói nem különösebben kíváncsiak a magyar SS és a magyarországi SS felállítású SS hadosztályokra és alakulatokra, de az ún. Vannay-zászlóaljra sem.

Amit a szerző ír – „[...] a kézfegyverek ugyanazok voltak mint mások: ívtáras és dob-táras géppisztolyok, puskák pisztolyok”, azt Laurenszky Ernő kiadott képgyűjteménye is igazolhatja. Szó sem volt Nyugatról hozott, vagy küldött fegyverekről.

A november 4-ét követően keletkezett, főleg Maléter Pállal kapcsolatos álhírek között is említést érdemel, hogy „[...] Moszkvát reggel óta bombázzák, ki kell tartani, amíg az ENSZ-csapatok ideérkeznek.” Mindez könnyen ki-elemezhető azzal, hogy egyesek számoltak: hány óra alatt érhet Kéthly Anna New Yorkba.

Elismerés illeti a szerzőt az életrajzokért. Idő- és munkaiigényes vállalkozása több mint függelék – adalékokkal szolgál a forradalom elő- és utótörténetéhez is.

Vargyai Gyula